

bet, vel si non existit, hoc ipso sensus carebit objecto terminante, atque adeo non habebit objectum circa quod versetur, quod implicat. Min. vero prob.: quia sensus externi non formant idolum, ut in ipso perficiatur cognitio tanquam in termino intrinseco, ut latius probandum est in libris de Anima. Quod ideo est quia res quæ sentiuntur extra ipsum sensum sunt in actu ultimo sensibiles, sicut color per lucem fit ultimate visibilis, unde non indiget aliqua specie expressa, ut in illa reddatur objectum in actu ultimo sensibili formatum. Nec rursus pertinet ad sensus externos memoria, ut recorderentur rerum absentium, sicut sensus interiores, ergo nulla est in illis ratio formandi speciem expressam, seu verbum. In hoc ergo principio tanquam in radice fundatur impossibilitas cognoscendi rem absentem per sensum externum, ne careat objecto terminante, supposito quod intus non format speciem, in qua cognitio terminetur.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur: Potest salvari notitia intuitiva sine presentia physica objecti, sed solum cum objectiva: ergo non requiritur presentia physica. Antecedens probatur multis exemplis. Primo, quia potest Deus producere speciem representantem futurum, v. g., Antichristum sicut est in se, et cum tanta evidentia et certitudine sicut si esset præsens; imo probabile est Christum Dominum per scientiam infusam intuitive vidisse futura: ergo poterit dari intuitiva cognitio, quæ representet aliquid absens. Antecedens probatur, quia nulla est implicatio quod representetur tale futurum in seipso, magis quam quod representetur præteritum, cujus tamen datur spe-

cies proprie representativa præteriti. Deinde, quia illa species, quam Antichristus emittit ex se, quando erit præsens, potest a Deo produci independentem ab Antichristo: ergo tunc representabitur Antichristus intuitive, antequam sit in se. Et idem est de speciebus angelicis, quæ infunduntur illis antequam res sint productæ, et sine ulla variatione sui representant res, sive existant, sive non existant: ergo semper representant intuitive. Nam intuitiva, vel est eadem cognitio cum abstractiva, vel diversa. Si eadem, jam dabitur intuitiva de re absentem, quia continuatur eadem notitia quando est præsens et quando absens. Si diversa: ergo variatur representatio in angelo, quando videt rem intuitive et abstractivè, cum tamen sit omnino eadem species.

Secundum exemplum est in Deo, qui videt res futuras intuitive antequam sint in seipsis, alias dependeret notitia ejus, ut esset intuitiva, a presentia physica rei. Nec dici potest quod res sunt presentes in æternitate. Tum quia hoc non est certum, sed oppositum est probabile. Tum quia, etiamsi non essent res in æternitate adhuc viderentur intuitive. Tum quia res in æternitate sunt tanquam in causa a qua dependet duratio earum in tempore; sunt enim in alieno esse, et in aliena mensura; ergo non requiritur physica existentia rei in se, sed sufficit in alio esse, ut sit intuitiva. Tum denique quia res conditionate tantum existentes videntur intuitive, cum non attingantur per simplicem intelligentiam, et tamen actu non habent presentiam, nec in se, nec in æternitate, sed habent illam si poneretur conditio. Ergo notitia intuitiva non requirit actualem presentiam rei in se.

Ultimum exemplum est in intellectu nostro, qui cognoscit res intuiti-

tive, et tamen non habet speciem representativam rei singularis, et consequenter neque presentiam ut coexistentis, quæ solum convenit rei singulari: ergo non requirit intuitiva cognitio attingentiam presentie physice.

Respondetur in his exemplis multa tangi quæ pertinent ad materias theologicas, et ideo in illis non possumus ad longum immorari. Breviter tamen respondetur ad primum exemplum, quod de re futura non potest dari species, quæ representet illam ut est in se, si ly in se dicat coexistentiam presentie ipsius et terminationem cognitionis per seipsam immediate, bene tamen si ly in se dicat propriam quidditatem rei futura, ut pertinet ad motivum et significativum cognitionis. Itaque potest representari ipsa quidditas rei futura quoad substantiam, et accidentia ejus per modum quidditatis, et hoc cum majori certitudine et evidentia, quam si videretur intuitive, quia evidentia et certitudo sumitur ex parte luminis et medii quo fit cognitio, non ex parte terminationis. Unde fidelis certior est de mysterio Incarnationis, quam ego de ista papyro quam video. Cæterum ex parte modi terminandi, nunquam potest futurum vel præteritum cognosci secundum presentiam ut est in se, sed in alio, vel quia representatur in aliquo simili, sive imagine formata de illa re futura, vel in aliqua causa in qua continetur tale futurum, vel in aliqua revelatione et testimonio dicentis, aut in aliquo alio simili; itaque iste modus cognitionis, qui est terminare illam per propriam presentiam rei, nunquam invenitur nisi in cognitione intuitiva, quantumcunque abstractiva sit clarior ex parte medii, et luminis quo fit cognitio.

Unde patet ad probationes allatas

pro isto exemplo. Dicimus enim quod de re præterita potest dari propria representatio rei in se, quia jam exiit, et terminare potest representationem sui; sed non potest per seipsam terminare, sicut requiritur ad notitiam intuitivam, sed in aliquo sui, sicut supra dictum est. Et ad secundam probationem dicitur: quod species illa potest produci a Deo, sicut produceretur ab Antichristo, quantum ad entitatem speciei, sed non poterit habere idem exercitium representandi Antichristum ac si esset præsens, sicut requiritur ad intuitionem, præsertim ex parte terminationis per sui presentiam, sed solum poterit terminari ad rem futuram, ut in alio. Et ideo impossibile est quod cognitio habita per talem speciem de re ut futura, si reddatur præsens et fiat intuitiva, non varietur intrinsece propter diversam terminationem ad rem in se, vel in alio, et diversam attentionem quam exigit.

Et similiter ad probationem de speciebus angelicis dicitur: quod non possunt representare futura per terminationem ad illa in seipsis, sed ut continentur in causis. Sed tunc primo incipiunt representari futura in seipsis, quando in seipsis existunt et desinunt esse futura, quod non requirit distinctam representationem ex parte speciei, quantum ad rationem representandi et rem representatam, sed quantum ad modum terminandi istius objecti, in qua terminatione completur extrinsece similitudo speciei, ut loquitur D. Thomas, 1 p., q. 171, art. 3, et quæstione LXIV, art. 1, ad 5. Et ideo si futura contingenter continentur in causis, non potest angelus quantumcunque comprehendat suam speciem cognoscere illa ut determinate existentia, sed solum indeterminate, quia non aliter continentur in illa specie, licet quiddi-

tatem eorum proprie cognoscat; per hoc autem quod varietur cognitio angeli, quando redditur intuitiva, non sequitur quod varietur ejus species impressa essentialiter, sed solum rei repræsentatæ terminatio, species enim quæ repræsentat rem et præsentiam, etiam præsentem coexistit.

Ad secundum exemplum respondetur: non posse sustineri istam sententiam de præsentia physica requisita ad intuitionem, nisi ponantur res coexistere physice in æternitate, in qua solum mensura possunt coexistere physice cognitioni divinæ, antequam sint in propria mensura, et ideo hanc sententiam nunc supponimus ut certiores, cujus explicatio videri potest apud interpretes D. Thomæ, I p., q. XIV, art. XIII, et Cajetanum ibi; et primo contra Gentil., cap. LXVI. Unde neque Christus Dominus per scientiam infusam potuit videre futura intuitive, nisi illa cognitio mensurata fuerit æternitate, quod tamen non videtur admittendum, sicut in visione beata, quæ manifestat clare ipsum Deum, et consequenter ejus æternitatem, in qua futura continentur. Et ad probationem hujus exempli dicitur quod res non continetur in æternitate solum tanquam in causa efficiente, sed ut mensurante mensura superiori durationem rerum nondum in propria mensura existentium, alias non esset immutabilis et indivisibilis in mensurando si solum mensuraret actu res, quando mutabiliter existunt in seipsis, et si sic non existunt, non mensuraret, quod est contra rationem mensuræ æternitatis, quæ etiam in mensurando immutabilis et indivisibilis est; quare res omnes ita sunt in æternitate ut in aliena mensura, quod tamen non sunt in ipsa sicut intra causas, sed ut in seipsis, non tamen ut productæ in propria men-

sura et secundum illationem passionis et mutationis, sed ut affectu duratione immutabili et æterna, quatenus scilicet attinguntur ab actione Dei æterna sub respectu actio- nis, non sub respectu passionis; nec enim actio Dei semper est conjuncta passioni et consecutioni effectus in propria mutatione, ut dicit S. Thomas, I p., q. XLVI, art. 1, ad 10. Et tamen in se semper est actio æterna, et sub respectu æterno terminum respicit, et elevat ad suam mensuram in ratione actionis, et non solum eum respicit prout intra causas. Sed de his latius Theologi.

Ad aliam vero probat., de futuris conditionatis, respondetur illa non attingi a Deo intuitive, quia vere non sunt, sed essent. Attinguntur autem per simplicem intelligentiam, non quatenus excludit decretum voluntatis, sed ut excludit visionem. Simplex enim intelligentia dicitur, aut quia non miscet aliquid de præsentia physica, quod pertinet ad visionem, aut quia non miscet aliquid de ordine ad voluntatem, quod pertinet ad decretum, ut docet D. Thomas, III de Veritat., art. III, ad 8. Et respectu conditionati determinate veritatis, datur decretum determinans illam, ideoque non attingitur simpliciter intelligentia quatenus ly simplex opponitur ordini ad voluntatem, sed est simplex intelligentia ut opponitur physice præsentie actu.

Ad ult. exemplum respond. imprimis: quod, licet intellectus noster non habeat speciem impressam directe repræsentantem singulare, habet tamen ex adjuncto ordine et reflexione ad phantasma conceptum directe repræsentantem illud, ut latius dicemus in Physic., et hoc sufficit ut dicatur habere notitiam intuitivam rei præsentis, videlicet mediante tali conceptu. Vel secun-

do dicitur quod hoc ipso quod intellectus cognoscit cum continuatione et dependentia a phantasmatis, phantasmata autem coordinantur sensibus, quia phantasma est motus factus a sensu in actu, ut dicitur in III de Anima, ideo cognitio intellectus licet fiat a specie non repræsentante directe singulare, potest tamen saltem indirecte cognoscere illud mediante ista coordinatione et continuatione ad sensus, et hoc sufficit ut eodem modo habeat notitiam intuitivam.

Secundo arguitur: Quia gentilis, vel hæreticus non credens in Eucharistia esse Christum, facta consecratione eodem modo continuat visionem et iudicium de pane atque antea, et eodem modo certificatur de præsentia panis sicut antea, scilicet mediantibus illis accidentibus; sed antea erat notitia intuitiva non solum accidentium, sed etiam panis per accidentia, ergo manet illa notitia intuitiva circa tale objectum sicut antea, nam si esset abstractiva esset alia notitia seu iudicium, et tamen panis est absens, ergo datur intuitio de re absenti.

Confirm.: quia in speculo datur notitia intuitiva de ipsa re ibi repræsentata, siquidem fit per species emissas ab objecto et reflexas a speculo ad oculum; quod autem fit per species ab objecto ipso conservatas et immisas intuitiva cognitio est; et tamen in speculo non datur præsentia physica hominis, v. g., qui potest esse retro videntem, et non ante, quando videtur in speculo, ideoque panis visus in speculo non est consecrabilis, quia non est præsens. Si dicatur non videri in speculo rem ipsam repræsentatam, sed tantum ejus imaginem, obstat difficilis locus D. Thomæ, q. II de Verit., art. VI, ubi dicit: « Quod per similitudinem, quæ est in visu a speculo accepta, directe fertur visus

in cognitionem rei speculatae, sed per quandam reversionem fertur per eandem in ipsam similitudinem, quæ est in speculo. » Ergo secundum D. Thomam visus non solum videt similitudinem in speculo, sed etiam rem ipsam repræsentatam.

Respondet.: quod in nobis respectu panis consecrati datur duplex cognitio, altera ipsius oculi exterioris respectu objecti, quod videt; altera est iudicium, quod formatur in intellectu de substantia rei visæ. Prima cognitio manet intuitiva sicut antea, tam in credente, quam non credente mysterium Eucharistiæ, quia manet invariata circa objectum primarium et per se, quod est coloratum; respectu vero sensibilis per accidens, quod est substantia, illa visio manet, quia sensus non patitur a sensibili per accidens, ut dicit Philo., in II de Anima, text. LXV, et videri potest D. Thomam lect. XIII, et ideo ad sensum externum in quantum externus est solum pertinet intuitive attingere coloratum secundum externam superficiem, quod vero intus est, vel ipsa substantia rei, cum per accidens videatur, per accidens etiam attingitur intuitive a sensu. Unde illo remoto non manet amplius visum per accidens, sed non ex hoc variatur intrinsece ipsa visio exterior, quia ea quæ sunt per accidens non variant intrinsece cognitionem. Iudicium vero intellectus quo hæreticus iudicat esse panis substantiam, nunquam fuit intuitivum in se et immediate, etiam ante consecrationem, quia substantia rei in se non videtur; nec iudicium proprie est intuitivum vel abstractivum, nisi ratione extremorum ex quibus constat; intuitivum enim dicitur de simplici notitia, non de iudicativa, quæ formaliter non respicit rem ut præsentem, sed ut alteri convenientem.

ARTICULUS III.

Quomodo differat conceptus reflexus a directo.

Tria in hoc articulo difficultatem faciunt. Primum, an revera conceptus reflexus distinguatur realiter a directo, et quæ sit hujus causa. Secundum, quid cognoscatur per conceptum reflexum, et quodnam sit ejus objectum. Tertium, an essentialiter differant conceptus directus, et reflexus.

Ad primum, aliqui existimant quod ad cognoscendum proprium conceptum non oportet formare alium conceptum de illo, ut videri potest in Ferr., I contra Gent., cap. LIII, § Cum autem objicitur. Sed expresse D. Thomas, I p., q. LXXXVII, art. III, ad 2, dicit: « Quod alius est actus, quo quis intelligit lapidem, alius quo intelligit se intelligere »; ergo et distinctus conceptus est reflexus a directo, quia actus distinctus distinctum conceptum producit. Quod clarius expressit D. Thomas, q. IX de Poten., art. V, ubi ait: « Quantum ad hoc non differt utrum intellectus seipsum intelligat, vel aliud a se; sicut enim cum intelligit aliud a se format conceptum illius rei, quod voce significatur, ita cum intelligit seipsum format verbum sui, quod voce etiam potest exprimere. »

Laborant autem aliqui auctores in reddenda ratione et necessitate hujus conceptus reflexi ad intelligendum proprium conceptum. Sed clare videtur deduci posse ex doctrina D. Thomæ, cit. loc. I p., q. LXXXVII. Et supponimus solum potentiam intellectivam posse reflectere supra se, non sensitivam; tum quia illa respicit universaliter omne ens, atque adeo etiam seipsam, sensitiva vero in suo actu est expers ejus quod cognoscit, v. g., visio non ha-

bet in se colorem, et sic non se attingit, tum quia unum corpus non potest agere in seipsum, sed semper una pars agit in aliam, una autem pars organi non sufficit ad eliciendam cognitionem; de quo videndus est D. Thomas in II, dist. XIX, q. I, ar. I, et in III, dist. XXIII, q. I, a. I, ad 3. In potentiis ergo intellectivis tota ratio reflexionis oritur ex eo quod noster intellectus et ejus actus non est objective intelligibilis pro hac vita, nisi dependenter a sensibilibus, et ita conceptus noster, licet formaliter sit præsens, non tamen objective, quamdiu non formatur ad instar quidditatis sensibilis, quod solum potest fieri per reflexionem ab objecto sensibili desumptam. In angelis autem et substantiis separatis non est necessarius talis conceptus reflexus, quia directe suam substantiam, et intellectum, et quæ sunt in seipsis cognoscunt.

Ratio autem hujus sic deducitur a D. Thomæ, prædicto loco I p., quia unumquodque cognoscitur secundum quod est in actu, ultima autem perfectio intellectus est ejus operatio, quia per operationem non ordinatur ad perficiendum aliud, sicut actio transiens; igitur hoc est primum quod intellectu intelligitur, scilicet ipsum ejus intelligere, quia hoc est actualissimum in eo, et consequenter se primo et maxime intelligibile. Sed tamen circa hoc diversi intellectus diversimode se habent. Est enim aliquis intellectus, scilicet divinus, qui est ipsum suum intelligere, et sic in Deo idem est quod intelligat se intelligere, et quod intelligat suam essentiam, quia sua essentia est suum intelligere. Est etiam alius intellectus scilicet angelicus, qui non est suum intelligere, sed tamen primum objectum sui intelligere est ejus essentia. Unde etsi aliud sit in

angelo secundum rationem quod intelligat se intelligere, et quod intelligat suam essentiam, tamen simul et eodem actu utrumque intelligit, quia hoc quod est intelligere suam essentiam est propria perfectio suæ essentiæ, simul autem et uno actu intelligitur res cum sua perfectione. Est autem alius intellectus, scilicet humanus, qui nec est suum intelligere, nec sui intelligere, est objectum primum ipsa ejus essentia, sed aliquid extrinsecum, scilicet natura materialis rei, et ideo quod primo cognoscitur ab intellectu humano est hujusmodi objectum, et secundario cognoscitur ipse actus quo cognoscitur objectum, et per actum cognoscitur ipse intellectus, ejus est perfectio ipsum intelligere. Hucusque discursus D. Thomæ.

Ex quo manifeste deducitur quod tota radix reflexionis conceptus supra ipsum actum et potentiam intelligendi desumitur ex ipsa ratione objectiva intellectus, quia licet conceptus et cognitio sint formaliter præsentis potentiæ, non tamen objective, nec sufficit formalis præsentia ut aliquid sit directe cognoscibile, ut optime ibidem notavit Cajetanus, sed requiritur objectiva; non potest autem aliquid objective esse præsens nisi induat condiciones objecti talis potentiæ. Cum autem objectum proprium nostri intellectus sit quidditas rei materialis secundum se, illud non est directe præsens objective, quod non est quidditas rei materialis; et ut eam induat indiget reflexione; et ita conceptus nostri, licet secundum se sint intelligibiles, non tamen secundum se sunt intelligibiles ad modum quidditatis materialis, et ideo primario et directe non sunt præsentis objective, nisi prout accipiuntur ad modum quidditatis sensibilis, quod utique ab objecto sensibili accipere debent; et quia hoc accipiunt intra potentiam ab objecto

exteriori directe cognito, dicuntur reflexe cognosci, et reddi intelligibiles intelligibilitate entis materialis; quod totum non currit in angelis, nec in Deo, qui directe et primario intelligunt propriam essentiam, et quidquid in ea est.

Quod si petas quænam species impressa deserviat ad cognitionem reflexam conceptus. Resp. ex D. Thomæ, q. X de Ver., a. IX, ad 4, et ad 10, quod ea quæ cognoscuntur per cognitionem reflexam, non cognoscuntur per suam essentiam, nec per speciem propriam, sed cognoscendo objectum, seu per speciem eorum circa quæ versatur actus et conceptus, eo quod conceptus et actus in tantum indigent reflexione, in quantum indigent formari ad instar objecti sensibilis, circa quod conceptus directus versatur, et ideo indiget specie talis objecti ut formetur ad instar illius, et cognoscatur.

Unde dicit D. Thomas in III, dist. XXXII, q. I, a. II, ad 3: « Quod intellectus cognoscit seipsum sicut alia, quia scilicet per speciem, non quidem sui, sed objecti, quæ est forma ejus, ex qua cognoscit actus sui naturam, et ex natura actus naturam potentiæ, et ex natura potentiæ naturam essentiæ, et per consequens aliarum potentiarum; non quod habeat de omnibus his diversas similitudines, sed quia in objecto suo non solum cognoscit rationem veri, sed omnem cognitionem quæ est in eo, etc. » Ubi clare D. Thomas docet quomodo species objecti deserviat ad cognitionem actus, prout scilicet representat in objecto suo rationem cogniti; manet enim in memoria species non solum repræsentans objectum, sed etiam repræsentans quod fuerit cognitum, et ex hac habitudine cogniti regreditur intellectus ad ipsam cognitionem, et ad ejus principia. Unde etiam per talem speciem, ipsamet species re-

flexe, potest attingi non immediate in se, sed ut est aliquid objecti cogniti: postea tamen non repugnat quod intellectus formet seorsum species conceptus et potentiae, et aliorum similium, eo modo quo ex praconceptis speciebus format alias, v. g., per speciem montis et auri, speciem montis aurei, ut docet D. Thomas, 1 p., q. XII, art. IX, ad 2.

Circa secundam difficultatem duo explicari oportet. Primum, quoad objectum materiale cognitionis reflexae, scilicet circa quae versatur cognitio reflexa. Et ad hoc breviter respondemus quod sunt omnia illa, quae inveniuntur in anima, et ex cognitione objecti induunt representationem et modum quidditatis sensibilis, et sic regreditur intellectus ad cognoscendum non solum conceptum et actum, sed etiam habitus, et species, et potentiam, et ipsam naturam animae, ut loco nuper cit. ex III Sent. dicit D. Thomas. Et quando dicitur in definitione conceptus reflexi, quod est conceptus alterius conceptus, intelligitur quod sit etiam omnium, quae intra animam ad conceptum concurrunt, ut diximus I l. Summ., cap. VI.

Secundum quod explicandum est pertinet ad formalem rationem quam respicit conceptus reflexus. Et sic etiam breviter dicimus, ex eadem auctoritate D. Thomae, quod formaliter respicit conceptus reflexus cognoscere naturam ejus supra quod reflectit, eo modo quo cognosci potest per effectus, vel connotative ad modum quidditatis sensibilis. Et licet sint ibi praesentes physice, quia tamen non redduntur per seipsos praesentes objective, sed mediante similitudine et connotatione quidditatis sensibilis, quod est attingere praesentiam illam quasi in alio, et non in seipsa, non dicimur intuitively videre conceptus nostros.

Ex quo deducitur quod per con-

ceptum reflexum, quatenus regreditur supra conceptum directum, representatur quidem ipse conceptus ut est qualitas quaedam et imago in actu signato per modum quidditatis imaginis, et per consequens non representatur ibi res significata per conceptum directum, nisi valde remote, et in obliquo. Et ratio est, quia in conceptu reflexo ipsa res significata habet se ut terminus a quo reflexio illa incipit, ergo non representat illam tanquam objectum suum, et ut terminum in quem fertur representatio, sed solum connotando illam ut terminum a quo incepit reflexio. Et licet conceptus reflexus attingat directum ut est imago quaedam, et motus in imaginem sit etiam in rem imaginatam, tamen hoc intelligitur quando non consideratur imago seorsum et secundum se, sed ut exercet officium ducendi ad suum prototypum, ut docet Philosophus in lib. de Memor. et remin., et D. Thomas ibi, lect. III; in conceptu autem reflexo fit motus contrario modo, id est ab objecto ad imaginem; cognoscendo enim objectum directe, reflectimus ad cognoscendum conceptum, qui est ejus imago, et ideo per talem reflexionem fertur intellectus ad imaginem per modum quidditatis, et in actu signato illam attingendo, et consequenter non oportet per illam tendere ad rem signatam, licet in obliquo, ut diximus, etiam illam attingat.

Circa ultimam difficultatem, respondetur breviter quod, licet directum et reflexum, secundum quod significant quosdam motus intellectus, non videantur importare essentiales differentias cognitionis, sicut scientia ut formata per discursum, et sine discursu, si sit circa idem objectum, non variat essentialiter rationem scientiae, tamen quatenus conceptus reflexus et directus in-

portant diversas representationes et diversa objecta representata, quia directus est similitudo objecti, reflexus autem est similitudo ipsius conceptus, vel actus, vel potentiae, ideo simpliciter habent specie differre; sicut etiam aliae cognitiones, et representationes, quae versantur circa diversa objecta.

Solvuntur argumenta.

Contra id quod resolvimus circa primam difficultatem arguitur. Primo, quia intellectus eodem actu intelligit conceptum seu verbum, et objectum representatum in illo. Et similiter eodem actu fertur in objectum et in actum, ut docet D. Thomas in I, dist. X, q. I, art. V, ad 2; ergo ad agnoscendum conceptum et actum non indiget actu reflexo.

Et confirmatur, quia conceptus et actus sunt intime praesentes et uniti intellectui, multo magis quam ipsum objectum, quod mediante tali conceptu unitur potentiae; et similiter sunt immateriales et intelligibiles in actu ultimo, ideoque comparatur conceptus luci, qua objectum ipsum redditur illustratum, ut dicit D. Thomas, Opusc. XIV; quod autem est in actu ultimo intelligibile, non indiget alio conceptu seu forma intelligibili ut cognoscatur. Unde et lux per suam essentiam, et non per similitudinem cognoscitur ab oculo, quod expresse dicit S. Thomas in II, dist. XXIII, q. II, art. I, ubi distinguit inter modum quo videtur lux et quo videtur lapis, dicens quod lux non videtur ab oculo per aliquam similitudinem sui in ipso relictam, sed per suam essentiam oculum informans, lapis autem videtur per similitudinem relictam in oculo; et idem significat I p., q. XVI, art. III. Idem etiam dici solet de specie im-

pressa, quod seipsa jam est cognoscibilis: ergo a fortiori conceptus, qui est magis in actu quam species impressa.

Respondetur ad principale arg.: Quod eodem actu fertur potentia in objectum et in actum, secundum quod actus est ratio cognoscendi, non vero secundum quod est res cognita; sic enim indiget conceptu reflexo; et sic intelligitur D. Thomas in loco citato, ab argumento quod loquitur de actu intelligendi, secundum quod attingitur ut ratio cognoscendi objectum directum; sic enim attingitur eodem actu cum suo objecto. Et idem est de conceptu, seu verbo; intelligitur enim conceptus et res representata eodem actu, secundum quod sumitur verbum ut ratio exprimens objectum ex parte termini. Qua ratione etiam aliquando dicitur ipsum verbum cognosci ut quod, quando cognoscitur objectum, id est quia cognoscitur ut tenens se ex parte termini, et non ut tenens se ex parte principii, seu ut id quo res cognoscitur. Ad confirmat. respondetur ex D. Thomae, q. X de Verit., a. VIII, ad 4, secundo loco positum; et ex Cajetano, I p., q. LXXXVII, a. III, quod verbum, seu conceptus est praesens nostro intellectui formaliter, sed non objective, est enim forma inhaerens, qua objectum cognoscitur, non tamen in se est objectum ea intelligibilitate praeditum, quae requiritur ad intellectum nostrum, scilicet per modum quidditatis sensibilis, et ideo nec est intelligibile, nec intellectum in actu per seipsum respectu nostri intellectus. In substantiis autem separatis per seipsum conceptus est intelligibilis formaliter et objective, quia non intelligunt solum quidditatem sensibilem, sed quodcumque pure spirituale.

Et ad id quod additur de luce, respondetur ex D. Thomae, q. X de

Verit., a. VIII, ad 10 secundo loco positum: « Quod lux non videtur per essentiam suam, nisi quatenus est ratio visibilitatis, et forma quedam dans esse actu visibile, lux autem prout est in ipso sole non videtur, nisi per similitudinem ejus in oculo, sicut videtur lapis. » Quando ergo D. Thomas dicit, in II Sentent., videri lucem per essentiam suam, sensus est quod est forma visibilitatis per essentiam suam, et prout talis forma dans esse actu visibile colori, non videtur per similitudinem distinctam ab ea quam emittit ipse color factus visibilis. De specie autem impressa dicimus quod est cognoscibilis per seipsam ut quo, non autem ut quod, et ut res cognita; sic enim indiget conceptu reflexo.

Secundo arguitur: Quia res spiritalis, Deus et angeli, et quidquid non est quidditas materialis, non potest attingi ab intellectu, nisi induendo modum objecti sensibilis, et tamen non cognoscuntur cognitione reflexa: ergo neque conceptus, neque actus nostri intelliguntur reflexe ex eo quod cognoscuntur ad modum objecti sensibilis. Si enim cognoscerentur ut sunt in se, cognoscerentur directe eo modo quo angeli illos cognoscunt.

Et confirmatur: Quia conceptus reflexus et directus formantur per distinctas species, siquidem alia species est representans conceptum, alia objectum, sicut et ipsæ res diversæ sunt: ergo non se habent sicut motus reflexus et directus; motus enim reflexus necessario debet continuari cum directo, et provenire ab eodem principio. Si enim a distinctis principiis procedant distincti motus, non est unus reflexus respectu alterius.

Respondetur: Quod ad rationem conceptus reflexi non sufficit cognoscere aliquid ad instar alterius, sed oportet quod illud quod cogno-

scitur se teneat ex parte principii cognoscentis. Sic enim fit ab objecto regressio ad cognitionem, vel principium cognitionis; quando autem aliquod objectum ad extra induit modum alterius objecti, erit ibi ordo, vel comparatio unius ad alterum, sed non reflexio.

Ad confirmat. respondetur: Quod sive conceptus cognoscatur per species distinctas a speciebus objectis, sive non, tamen dicitur cognosci reflexe, quia talis motus cognitionis originem habet ab objecto, et ab ejus cognitione movetur aliquis ad formandam cognitionem conceptus, et specierum quibus cognoscitur. Unde ista distinctio principiorum non tollit reflexionem cognitionis, sed magis conducit, cum ipsamet principia cognoscendi, seu species formentur motu illo reflexo continuo et deducto ex cognitione objecti.

ARTICULUS IV.

Qualis sit distinctio inter conceptum ultimum et non ultimum.

Ultimum et non ultimum dicuntur respective, sicut finis et medium; et ita generaliter potest dici ultimus conceptus quicumque est terminus et finis alterius, ita quod unus ordinatur ad alium; et sic una operatio intellectus ordinatur ad aliam, et principia ordinantur ad conclusiones, et discursus ad iudicium perfectum, et in omnibus istis invenitur aliquid in quo sistit cognitio, et hoc vocatur ultimum, et aliud per quod tenditur ad talem terminum, et hoc vocatur medium, seu non ultimum. Cæterum quoad Dialecticos, qui agunt de nominibus et vocibus significativis, distinguitur conceptus ultimus et non ultimus, per hoc quod ultimus

versatur circa res significatas, non ultimates autem circa ipsas voces significantes; hoc enim conducit ad discernendum objectum Logicæ, quia non agit de rebus ipsis ut res sunt, sicut agit Physicus, sed agit de instrumentis quibus res cognoscuntur, qualia plerumque sunt voces significantivæ, ut recte dispositæ et ordinatæ.

Ex quo deducitur quod ultimum et non ultimum per se et formaliter non sunt differentie essentialis conceptuum, quia non tenent se ex parte ipsius objecti, ut dicitur rationem cognoscibilem, sed tenent se ex parte ordinis unius conceptus, seu cognitionis ad aliam, et sic in conceptu solum addunt relationes, seu habitudines ad objecta, non quatenus cognoscibilia et specificantia, sed ut ordinata tanquam medium, et terminus. Essentialis autem differentia cognitionis sumitur ex objecto, ut motivo, et specificativo, et cognoscibili, reliqua omnia sunt habitudines, vel connotationes consecutæ. Et tamen præsuppositivæ aliquando istæ habitudines supponunt distinctionem objectorum, licet formaliter non constituent illam, et sic ultimum et non ultimum, de quo in presenti, exercentur inter distinctos conceptus, quorum unus versatur circa rem significatam, alius circa vocem significantem, et ex hac parte, quia habent diversa objecta circa quæ versantur, sunt distincti conceptus præsuppositivæ, non formaliter ex vi ultimati et non ultimati. Et non potest dici quod conceptus significantivæ significat ad placitum objectum conceptus ultimati, ut aliqui auctores docent, non quia ipse conceptus sit impositus ad significandum, sed quia objectum ejus, scilicet vox, ex impositione rem significat. Sed hoc est impossibile, quia conceptus ita est natura-

lis similitudo objecti, quod nullo modo ex objecto haurit significationem ad placitum, sed illam ipsam significationem vocis quæ ad placitum est ipse conceptus naturaliter significat, scilicet ut imago illius, et ita significatio vocis ad placitum non est exercitium significandi conceptus, sed objectum a conceptu significatum.

Restat ergo in presenti dubium, an conceptus non ultimus vocis solum representet ipsam vocem, non vero significationem ejus; an vero utrumque.

Et fere omnes conveniunt requiri aliquem ordinem ad significationem, ut conceptus sit non ultimus; nam si vox nude consideretur ut quidam sonus est ab animali factus, constat pertinere ad conceptum ultimum, quia sic consideratur, ut quedam res est, sicut de illo agit Philosophia. Sed aliqui dicunt non esse necesse quod significatio vocis representetur in conceptu non ultimato, sed sufficere quod exercentur, vel quod habitualiter cognita supponatur. Cæterum verius est quod etiam ipsa significatio representari debeat in ipso conceptu non ultimato, quia in tantum dicitur non ultimus, in quantum concipitur aliquid, in quo ultimo non sistitur, sed sumitur ut medium ad ulteriorem terminum. Solum autem significatio vocis constituit illam in ratione mediæ respectu rei significatæ, ergo si significatio non concipitur, neque concipitur id per quod constituitur in ratione mediæ, seu non ultimati. Nec sufficit dicere quod exeretur significatio, quia potius vox prout ibi representata non exerere suam significationem ad placitum, sed cognoscitur de illa quod significativa sit ad placitum, totum vero quod exeretur in illo conceptu naturalis significationis est, ergo significatio ad placitum

vocis conceptæ non exercetur, sed representatur, licet non sit necesse attingere ipsam essentiam significationis ad placitum, et relationem impositionis, sed sufficit cognoscere significationem quoad an est. Multo minus sufficit habitualis notitia significationis, sive impositionis, quia habitualis notitia solum est notitia in actu primo, ergo nisi illa exeat in actum secundum, non potest dici conceptus actu non ultimatus, quia conceptus actualis representatio est, ergo ex habituali notitia significationis non potest denominari actualis conceptus non ultimatus.

Sed obieci: Nam rusticus audiens hanc vocem latinam, animal, cuius significationem ignorat, format conceptum illius vocis non ultimatum, quia non transit ad rem significatam, et tamen ignorat significationem, ergo non requiritur ad conceptum non ultimatum presentatio significationis.

Et confirmatur, quia conceptus significant idem apud omnes, ut dicit Philosophus I Per., c. 1; sed significationes vocum non sunt eadem apud omnes; ergo conceptus non ultimati non representant significationes vocum, alias non significarent idem apud omnes.

Respondetur quod rusticus audiens illam vocem, vel cognoscit esse significativam saltem quoad an est, quia videt homines loqui illa voce, licet ignoret ejus significatum, vel nullo modo cognoscit esse significativam. Si primo modo, format conceptum non ultimatum, quia vere cognoscit vocem ut significativam. Si secundo modo, erit conceptus ultimatus, quia solum representat vocem ut quidam sonus est, non ut signum et medium ducens ad aliud; quando autem percipit significationem quoad an est, nondum tamen cognoscit ad quid sit imposita illa

significatio, talis conceptus dicitur non ultimatus, quia licet de facto non deducatur ad rem significatam tanquam ad ultimum, id tamen est ex defectu subjecti ignorantis significationem, non ex defectu conceptus representantis rem ut de se ductivam ad aliud. Ad confirmat. dicitur quod conceptus significant idem apud omnes, quando sunt circa idem objectum, et eodem modo formati, sunt enim naturales similitudines, et ita omnes conceptus non ultimati representantes voces quatenus significativas, idem representant apud omnes apud quos sic formantur. Si autem non sic formantur apud omnes, quia non omnes cognoscunt significationem vocis, sic non erunt idem conceptus, et sic non significabunt idem apud omnes.

Secundo arguitur: Si conceptus non ultimatus representat ipsam significationem vocis, ergo quando representat terminum æquivocum, vel formantur plures conceptus de illa voce, vel tantum unus. Si tantum unus, dabitur æquivocatio in mente, quia significat vocem cum pluribus significationibus non subordinatis. Si sunt plures conceptus, sequitur quod non datur in mente conceptus nominis æquivoci, quia nunquam representatur una vox cum pluribus significationibus, atque adeo neque poterit ore proferri, quia non profertur ore nisi quod concipitur mente; tunc autem non concipitur aliquis terminus æquivocus, quia formantur plures conceptus illius vocis, quorum quilibet habet tantum unam significationem, et ita quilibet erit univocus.

Respondetur: Conceptum termini æquivoci, v. g., canis, esse tantum unum conceptum non ultimatum, quia representat unam vocem habentem plures significationes, sicut qui representat hominem haben-

tem plura accidentia; nec ex hoc sequitur æquivocatio in illo conceptu, quia illæ plures significationes non sunt formaliter in conceptu, sed objective; representat enim objectum quod habet plures significationes, scilicet vocem illam, sed unica naturali similitudine representante unam vocem pluribus impositionibus effectam; æquivocatio autem in mente tunc solum sequeretur, quando unus conceptus haberet plures significationes formales, quæ sunt naturales similitudines, has enim repugnat multiplicari in uno conceptu. Quod vero unus conceptus representet plures significationes unius vocis, seu signi tanquam rem representatam, nullum inconveniens est, quia unica representatione formali id fit.

Instabis: Ille conceptus non ultimatus termini æquivoci ordinatur ad plures ultimos, quia ordinatur ad plura significata, et non unica ordinatione, sed pluribus, quæ pertinent ad representationem conceptus; ergo, sicut in voce datur æquivocatio propter habitudinem plurium significationum ad plura significata, ita ille conceptus dicitur æquivocus propter plures habitudines ad plures conceptus ultimos.

Resp.: Conceptum illum non ultimatum ordinari ad plures ultimos unica ordinatione ex parte representationis formalis, pluribus autem ex parte objecti representati; representat enim unica significatione et representatione naturali vocem ordinatam ad plures res significatas per plures impositiones, et ita ex parte sui objecti plures habitudines representat voci uni convenientes ad plures res, et plures conceptus ultimos, sicque dicit plures habitudines ille conceptus ut representatas; formaliter autem unam habet representationem illius vocis sic effectæ.

Ultimo arguitur: Quia idem conceptus vocis, qui est non ultimatus, per hoc solum quod vox deponatur a sua significatione, manebit ultimatus, quia significabit illam vocem ut rem in qua ultimo sistitur: ergo non distinguitur essentialiter a conceptu ultimato, siquidem sine ulla mutatione intrinseca potest reddi ultimatus. Nec potest dici quod illa vox habeat vicem termini respectu sui, quia representat se; sic enim quæcumque res se representans habet conceptum non ultimatum, quatenus seipsam representat.

Resp.: Quod illi conceptus non differunt essentialiter ex eo præcise quod unus est ultimatus, alter non ultimatus, ut ostensum est, sed ex eo quod præsupponuntur esse de diversis objectis, ex quibus essentialiter diversitas sumitur. Unde in casu quo vox deponeretur a sua significatione, si intellectus id cognoscit et format conceptum vocis ut non significantis, jam ille conceptus est distinctus a non ultimato, quem antea formabat de illa voce ut significativa, quia sic erit conceptus ultimatus vocis ut rei, non ut signi. Si autem nescit esse depositam a sua significatione, et continuat conceptum antea formatum de ipsa tanquam de significativa, conceptus ille manet non ultimatus, sicut antea, licet falsus, et sic mutabitur quoad falsitatem, non quoad essentialem representationem.

Et advertit quod relationes ultimati, et non ultimati, licet specie distinguantur tanquam diversi modi conceptus, non tamen se habent tanquam specificantes ipsos conceptus formaliter. Et sic faciunt distinguere specificæ ipsos modos, non autem ipsam rationem intrinsecam conceptuum nisi quia alias habent objecta specie distincta.